

**РОЛЬ ЛІДЕРА У ФОРМУВАННІ КОЛЕКТИВУ
В ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА**

УДК 378.014.623:378.091.212

М. О. Андрєєва

**РОЛЬ КУРАТОРА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ
КОЛЕКТИВУ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЗДОРОВ'Я
ТА МОЖЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ**

Проблема інтеграції в суспільство осіб з особливими потребами є одним із найбільш актуальних і пріоритетних напрямів політики не тільки України, але й кожної розвиненої країни світу як в освітній, так і в соціальній сфері.

За результатами досліджень щороку в Україні зростає кількість дітей з інвалідністю. На сьогоднішній день діти з інвалідністю складають 6,1 % від загальної чисельності людей з особливими потребами. В Україні станом на 1 січня 2011 року чисельність людей з інвалідністю склала 2,71 млн. осіб. Реєструється постійне зростання числа людей з інвалідністю в загальній структурі населення України: на початок 2010 року це 5,9 % (2,71 млн осіб.) проти 3,0 % в 1994 році (2,1 млн) [1].

Оскільки людина виступає як біопсихосоціальна істота, що може задовольняти свої інтереси і потреби тільки в суспільстві, важливою умовою успішного функціонування людини з вадами здоров'я стає соціальний контекст її існування, відносини людини з особливими потребами зі здоровою частиною населення, з найближчим оточенням у сім'ї та колективі, де відбувається задоволення потреб та інтересів людини.

Вступаючи до вищого навчального закладу, молода людина з особливими потребами стикається з цілою низкою складнощів, пов'язаних з недостатнім рівнем розвитку соціальної компетентності, яка є запорукою успішної взаємодії з соціумом. Саме тут важливою є роль куратора академічної групи, мета діяльності якого є не тільки в організації навчального процесу групи, але й створення максимально сприятливих стосунків в студентському колективі в умовах інтегрованого навчання.

Дослідженням соціальної компетентності займалися О. Гиндина, Д. Єгоров, В. Масленнікова, В. Цветков, Л. Шабатура, Н. Докторович та ін. Результатами цих досліджень стало визначення, що соціальна компетентність є різноаспектною характеристикою особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю багатогранність функціонування особистості у соціумі. Важливою частиною такого функціонування є здатність до соціальної взаємодії.

Дослідженням проблеми формування колективу і налагодження міжособистісної взаємодії його членів займались Ю. Бохонкова, О. Глоточкіна, Г. Костюк, О. Леонтєв, А. Макаренко, І. Мангутова, Л. Орбан-Лембрик, В. Третьяченко, Л. Уманський.

Метою даної статті є обґрунтування шляхів і засобів формування колективу студентів з різним рівнем здоров'я та можливостей розвитку в умовах інтегрованого навчання та визначення ролі куратора академічної групи у цьому процесі.

Фундаментальним правом людини є отримання якісної освіти. Для осіб з обмеженими можливостями освіта є життєво важлива, оскільки сприяє розвитку особистості, підвищенню її соціального статусу, захищеності. Забезпечення кожній людині з інвалідністю доступу до якісної освіти є безумовним атрибутом вільного суспільства.

Надаючи можливість людині з особливими потребами отримати вищу освіту, держава має змогу забезпечити країну кваліфікованими кадрами, здатними стати міцним підґрунтям для економічного, політичного, соціального і культурного розвитку. Але для того, щоб такий спеціаліст був готовим до виконання своїх соціальних завдань, необхідно створювати необхідні умови у навчальному середовищі. Тобто необхідна інтеграція людини з особливими потребами до освітнього середовища. Запорукою успішної інтеграції є розвиток соціальної компетентності як провідної якості для успішної соціальної взаємодії.

Залежно від галузі науки, в якій розглядається «соціальна компетентність», зустрічаються різні погляди на її трактування. Так, психологи Д. Кун, В. Слот, Х. Спанярд роблять акцент на психологічних особливостях індивіда, педагоги Д. Єгоров, В. Масленнікова, В. Цветков – на міжособистісну взаємодію та відповідальність, соціологи Е. Гіденс, Е. Ісламгалієв підкреслюють можливість впливу на широкий соціум, філософи Н. Беденко, Л. Шабатура виділяють адекватність стосовно соціальної дійсності.

У своїх дослідженнях М. Докторович розглядає соціальну компетентність як багатогранну характеристику особистості, яка вказує на якість функціонування особистості в соціумі, охоплює соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для ефективної взаємодії із оточуючим соціальним середовищем [3].

На нашу думку соціальна компетентність є здатністю особистості здобувати і застосовувати знання, уміння і навички необхідні для ефективної, гнучкої взаємодії з соціальним середовищем.

Розвиваючи соціальну компетентність студентів, необхідно визначати основні особливості саме цієї категорії населення.

На думку А. Петровського студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві [6, с. 67].

Спільна праця сприяє виробленню у студентства згуртованості та колективізму. Сам процес навчання у вищому навчальному закладі передбачає включення студентства в систему соціальних суспільних відносин, заміщення позицій і засвоєння соціальних цінностей.

С. Вітвицька зазначає, що важливою особливістю студентства є те, що активна взаємодія з різними соціальними утвореннями суспільства, а також специфіка навчання у вищому навчальному закладі створюють для студентів великі можливості для спілкування. Тому досить висока інтенсивність спілкування – це специфічна риса студентства [2, с. 95].

Отже, студентство є складовою частиною молоді, її специфічною групою, що характеризується особливими умовами життя, побуту і праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Тобто, студентство треба розглядати як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості, і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції. Саме в цей період проходить активне становлення життєвих позицій, визначення майбутніх соціальних ролей, прагнень і громадських переконань. Розвиваючи соціальну компетентність студентів, ми готуємо не тільки майбутніх фахівців, але й сприяємо формуванню свідомих, соціально мобільних особистостей.

Студентська академічна група є першим і основним осередком, де формується особистість майбутнього фахівця. Студентська група – складне і різноманітне соціальне явище, яке розвивається за об'єктивно існуючим законом спілкування. Формальна структура студентської групи закладається на першому курсі і, як показує практика, зазнає незначних змін аж до закінчення студентами ВНЗ.

Для студентів з обмеженими можливостями цей процес набуває особливо важливого значення через те, що вступаючи до ВНЗ, молода людина залишає звичне для себе соціальне середовище (родину, інтернат, рідне місто), опиняється у новому вимірі, і має будувати своє життя за новими правилами і вимогами.

Аналізуючи особливості встановлення взаємодії у колективі, слід особливу увагу приділити працям і педагогічній спадщині А. Макаренка.

Щоб стати колективом, група повинна пройти шлях якісних перетворень. На цьому шляху А. Макаренко виділяє кілька стадій (етапів) [4; 5, с. 59].

Перша стадія – становлення колективу (стадія початкового згуртування). У цей час колектив виступає перш за все як мета формуючих зусиль педагога, який прагне організаційно оформлену групу. Група визначається як соціально-психологічна спільність, де стосунки членів визначаються змістом їхньої спільної діяльності, її цілями, завданнями, цінностями. Організатор колективу – куратор, від нього виходять всі вимоги. Перша стадія вважається завершеною, коли в колективі виділився і заробив актив, вихованці згуртувалися на основі спільної мети, спільної діяльності і загальної організації.

Слід зазначити, що перший етап матиме певні особливості саме у випадку інтегрованого навчання, тому що куратор групи має з самого початку враховувати нозології захворювань студентів і особливості їх розвитку що пов'язані з цим. Це має особливе значення на етапі розподілу обов'язків у групі і визначенні органів самоврядування.

На другій стадії посилюється вплив активу. Тепер уже актив не тільки підтримує вимоги педагога, а й сам пред'являє їх до членів колективу, керуючись своїми поняттями про те, що приносить користь, а що – шкоду інтересам колективу. Якщо активісти правильно розуміють потреби колективу, то вони стають надійними помічниками куратора. Робота з активом на цьому етапі вимагає пильної уваги педагога.

Для другої стадії характерна стабілізація структури колективу. Колектив в цей час виступає вже як цілісна система, в ній починають діяти механізми самоорганізації і саморегуляції.

Розвиток колективу на цій стадії пов'язаний з подоланням протиріч: між колективом і окремими його членами, випереджаючими в своєму розвитку вимоги колективу або, навпаки, відстаючими від цих вимог; між загальними та індивідуальними перспективами; між нормами поведінки колективу і нормами, що стихійно складаються в групі; між окремими групами учнів з різними ціннісними орієнтаціями і т. д. Тому в розвитку колективу неминучі стрибки, зупинки, рухи назад [5].

На цьому етапі також слід звертати увагу на стосунки студентів з особливими потребами і нормативним розвитком. Студенти з інвалідністю можуть відчувати себе відчужено, тому куратор має проводити заходи на встановлення взаємодії, а також індивідуальну роботу, щоб допомогти студентам подолати перешкоди у налагодженні взаємопорозуміння. Якщо ж у наслідок дефекту студента однорідний розвиток колективу неможливий, слід сприяти компенсації дефекту у колективі.

Третя і наступні стадії характеризують розквіт колективу. Вони відрізняються рядом особливих якостей, досягнутих на попередніх етапах розвитку. Щоб підкреслити рівень розвитку колективу на цій стадії, досить вказати на рівень і характер вимог, що пред'являються один до одного членами колективу: більш високі вимоги до себе, ніж до своїх товаришів. Одне це вже свідчить про досягнутий рівень вихованості, стійкості поглядів, суджень, звичок. Якщо колектив доходить до цієї стадії розвитку, то він формує цілісну, моральну особистість. На даній стадії колектив перетворюється в інструмент індивідуального розвитку кожного з його членів. Загальний досвід, однакові оцінки подій – основна ознака і найбільш характерна риса колективу на третій стадії.

Процес розвитку колективу розглядається не як плавний процес переходу від однієї стадії до іншої. Між стадіями немає чітких меж – можливості для переходу до наступної стадії створюються в рамках попередньої. Кожна наступна стадія в цьому процесі не змінює

попередню, а як би додається до неї. Колектив не може і не повинен зупинятися у своєму розвитку, навіть якщо він досяг дуже високого рівня. Тому деякі педагоги виділяють четверту і наступні стадії руху. На цих стадіях кожен студент завдяки міцно засвоєному колективному досвіду сам пред'являє до себе певні вимоги, виконання моральних норм стає його потребою, процес виховання переходить у процес самовиховання.

Як вже визначалось, формуючи колектив студентів в умовах інтегрованого навчання, особливо значущою стає особистість куратора академічної групи.

Мета кураторської роботи – психологічно швидше адаптувати вчорашніх школярів (в більшості своїй) до середовища і нормам чинним в вузі, а також створення такої системи виховання, яка забезпечить на практиці зростання морального, професійного та духовного рівнів своїх підопічних.

Практичний досвід показує, що крім повсякденної навчально-виховної роботи та контролю куратор зобов'язаний виконувати як мінімум наступні заходи:

- складати і поповнювати довідково-інформаційну картотеку на кожного студента групи (особисті дані, адреса і телефон, навчальні характеристики, форми прояву громадської активності до надходження в вуз і у вузі та ін) з особистими зауваженнями;
- надавати допомогу в створенні формальної структури групи, виділяти реальних лідерів і вести коригувальний контроль формальної структури у відповідності з отриманими даними;
- провести комплекс бесід про спеціальності, факультети у ВНЗ в інформаційному і психологічному планах (обов'язки студента, перспективи професії і вузу);
- провести комплекс інформаційно-психологічних бесід перед зимовою та весняною екзаменаційною сесіями (студентам про викладачів, викладачам – про дану групу та окремих студентах);
- розробити рекомендації для деканату по групі в цілому та окремим студентам з метою подальшого раціонального управління групою.

Аналіз досвіду роботи кураторів дозволяє виділити наступні найбільш ефективні шляхи і засоби формування студентського колективу: перш за все, добре продуманий зміст виховної роботи, нешаблонність, різноманітність форм і методів, за допомогою яких куратор зможе впливати на кожного студента для вирішення перспективних завдань, що вимагають об'єднання зусиль всіх студентів групи.

Отже, на куратора академічної групи покладається відповідальність у формуванні студентського колективу, а в умовах інтегрованого навчання це має певні особливості і складності. Куратор має враховувати особливості розвитку студентів з інвалідністю, нозології їх захворювань, визначати перспективи розвитку колективу і шляхи компенсації дефекту студента груповою взаємодією.

Список використаної літератури

1. Бахтєєва Т. В Україні зростає кількість дітей-інвалідів : [інтерв'ю для газети УНІАН Здоров'я] / Т. Бахтєєва ; редактор Н. Максименко // Газета: УНІАН Здоров'я. – 2011. – № 46. – 6 листопада. – Режим доступу до газети <http://health.unian.net/ukr/detail/227115>.
2. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: Метод посіб. для студентів магістратури / С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.05 / М. О. Докторович ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2007. – 21с.
4. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. : Из-во «Педагогика», 1972. – 236 с.
5. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : 1988. – 159 с.
6. Основы педагогики и психологии высшей школы : ред. А. Петровский. – М. : Изд-во Московского университета, 1986. – 304 с.

Андрєєва М. О. Роль куратора академічної групи у формуванні колективу студентів з різним рівнем здоров'я та можливостей розвитку

В статті розглядаються особливості формування студентського колективу в умовах інтегрованого навчання. Аналізується поняття соціальна компетентність і визначається взаємозв'язок між рівнем розвитку соціальної компетентності і здатністю до колективної взаємодії. Також визначається роль куратора у організації роботи студентського колективу, формулюються завдання і визначаються особливості саме студентів з особливими потребами. Особливу увагу приділено науковій спадщині Антона Семеновича Макаренко, який визначав стадії формування і розвитку колективу, а також протиріччя цього процесу і шляхи їх подолання.

Ключові слова: соціальна компетентність, колектив, кураторство.

Андреева М. А. Роль куратора академической группы в формировании коллектива студентов с разным уровнем здоровья и возможностью развития

В статье рассматриваются особенности формирования студенческого коллектива в условиях интегрированного обучения. Анализируется понятие социальная компетентность и определяется взаимосвязь между уровнем развития социальной компетентности и способностью к коллективному взаимодействию. Также определяется роль куратора в организации работы студенческого коллектива, формулируются задачи и определяются особенности студентов с особыми потребностями. Особое внимание уделено научному наследию Антона Семеновича Макаренко, который определял стадии

формирования и развития коллектива, а также противоречия этого процесса и пути их преодоления.

Ключевые слова: социальная компетентность, коллектив, кураторство.

Andreeva M. A. The Role of the Curator of Academic Groups in the Formation of the Team of Students with Different Levels of Health and Development Opportunities

In the article the features of the formation of the student group in integrated education. We analyse the notion of social competence and determined the relationship between the level of development of social competence and capacity for collective interaction. Also defines the role of the curator in the organization of student groups, defines objectives and defined features with students with special needs. Particular attention is paid to the scientific legacy of Anton Makarenko, which determines the stage of formation and development team, as well as the contradictions of this process and how to overcome them. Determine the role of the curator.

The article mentioned characteristics of students with disabilities. Identify challenges that may arise in the interaction of students staff and same inability to perform certain functions due to defects, offered solutions to the problems identified. The analysis of the experience of trustees, which allowed to identify the most effective ways and means of forming student groups, such as well-designed content of educational work, a variety of forms and methods by which the curator can affect each student looking to solve tasks that require joint efforts of all student groups. The requirements for individual academic tutor group. Determined the importance of educational work, individual and group. The article outlines the main purpose of curatorial work and the ways to achieve it.

Key words: social competence, team supervision.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 371.134

О. П. Літовка

**А. С. МАКАРЕНКО ПРО ПОЗИЦІЮ ВЧИТЕЛЯ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ**

Сучасна педагогічна освіта спрямована на пошук оптимальних шляхів формування справжнього педагога – професіонала, здатного добре орієнтуватися у великій кількості новітніх технологій, виробляти власну стратегію професійної діяльності, бути готовим до прийняття